

МУРАВЬОВ К. В.,

доктор юридичних наук, професор,
ректор
(Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»)
ORCID ID: 0000-0002-4422-4116

ЗАРОСИЛО В. О.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності
(Навчально-науковий інститут
права імені князя Володимира
Великого Приватного акціонерного
товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»)
ORCID ID: 0000-0001-6935-5449

ХАРКЕВИЧ О. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності
(Навчально-науковий інститут
права імені князя Володимира
Великого Приватного акціонерного
товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»)
ORCID ID: 0009-0001-0071-4118

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.74>

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ПРИНЦИПИ:
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД**

У науковій статті аналізуються принципи кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку кримінального права та кримінології. Визначено, що серед науковців немає одностайного визначення поняття «кримінально-правової політики», адже воно досить багатогранне і включає багато аспектів. Крім того як сама кримінально-правова політика так і її принципи змінювалися і змінюються у зв'язку з різними обставинами.

Спроби визначити всі принципи кримінально-правової політики здійснювалися багатьма дослідниками, проте в переважній більшості вони були неповними. Сучасні принципи кримінально-правової політики враховують більшість нових напрямів у сфері запобігання і протидії злочинності.

Обґрунтовано, що разом з визначенням принципів кримінально-правової політики окремі дослідники пропонували змінити назву кримінально-правова політика, адже кримінальна в переважній більшості асоціюється зі злочинністю. Треба замінити на політику у сфері попередження злочинності.

Спроба об'єднати всі принципи та висвітлити їх спрямування здійснювалися неодноразово, але підходи до їх визначення були різними.

Здійснено висновок, що є необхідність визначити всі принципи кримінально-правової політики в окремому нормативному акті, але також провести поділ принципів за сферами, які формують власне суть кримінально-правової політики тобто принципи виявлення кримінальних правопорушень, принципи попередження кримінальних правопорушень, принципи розслідування, принципи розгляду справ у судах та винесення рішень, принципи кримінально-виконавчої політики тощо.

Розглядаючи питання принципів кримінально-правової політики, зроблено висновки, що всі вони взаємопов'язані і їх треба розглядати тільки в комплексі при цьому головними напрямками мають стати питання запобігання і протидії кримінальним правопорушенням

Ключові слова: *принципи кримінально-правової політики, дослідження принципів кримінально-правової політики, реформування кримінально-правової політики, конституційні принципи кримінально-правової політики, стратегія протидії злочинності, характеристика реалізації принципів кримінально-правової політики.*

Muraviov K. V., Zarosylo V. O., Kharkevych O.O. Criminal law policy and its principles: a modern view

The scientific article analyzes the principles of criminal law policy at the current stage of development of criminal law and criminology. It is determined that among scientists there is no unanimous definition of the concept of "criminal law policy", because it is quite multifaceted and includes many aspects. In addition, both criminal law policy itself and its principles have changed and are changing due to various circumstances.

Attempts to determine all the principles of criminal law policy have been made by many researchers, but in the vast majority they were incomplete. Modern principles of criminal law policy take into account most of the new directions in the field of preventing and combating crime.

It is substantiated that along with the definition of the principles of criminal law policy, some researchers proposed changing the name of criminal law policy, because criminal law is mostly associated with crime. It should be replaced with a policy in the field of crime prevention.

An attempt to unite all the principles and highlight their direction was made repeatedly, but the approaches to their definition were different.

It was concluded that there is a need to define all the principles of criminal law policy in a separate regulatory act, but also to divide the principles into areas that form the essence of criminal law policy, that is, the principles of detecting criminal offenses, the principles of preventing criminal offenses, the principles of investigation, the principles of considering cases in courts and making decisions, the principles of criminal enforcement policy, etc.

Considering the issues of the principles of criminal law policy, the conclusions were made that they are all interconnected and should be considered only in a complex, while the main directions should be the issues of preventing and combating criminal offenses

Key words: *principles of criminal law policy, research on the principles of criminal law policy, reforming criminal law policy, constitutional principles of criminal law*

policy, strategy for combating crime, characteristics of the implementation of the principles of criminal law policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні слід констатувати, що серед науковців немає єдиного визначення поняття «кримінально-правової політики», адже зазначене поняття досить багатогранне і включає багато аспектів. Разом з тим сама категорія кримінально-правова політика змінюється під впливом різноманітних факторів, а в окремих випадках змінюються навіть принципи такої політики.

Проблеми визначення кримінально-правової політики на сьогодні в Україні є важливою, адже в Україні йде війна і кількість кримінальних правопорушень зростає. У статті зроблена спроба об'єднати та сучасні принципи кримінально-правової політики з врахуванням нових напрямів у сфері запобігання і протидії злочинності.

Досить важливим є питання, про розділення кримінально-правової політики та її принципів на власне кримінальну політику у сфері боротьби з кримінальними правопорушення та політику у сфері попередження злочинності.

Визначено що принципи кримінально-правової політики в переважній більшості не виділяються у нормативних актах, тому сформульовано пропозиції щодо їх об'єднання в окремому нормативному акті

Проблемним є питання про те, що принципи кримінально-правової політики взаємопов'язані але досить часто їх розглядають окремо тому запропоновано визначити напрям розгляду їх тільки в комплексі

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових і законодавчих джерел. Основними з них є закони України, кодекси та інші нормативно-правові акти.

Висвітлення проблемних аспектів визначення кримінально-правової політики здійснювало багато дослідників. Проте більш чітко вони сформульовані у роботах Фріса П. Л. Острогляда О. В. Луценка Ю. В. Митрофанова А. А. та у роботах ряду інших дослідників.

Окремі принципи кримінально-правової політики розглядали дослідники Микитин Ю. І., Пилипенко Д. О., Бахуринська О. О. та деякі інші. Водночас, вони наголошували, що всі принципи кримінально-правової політики необхідно розглядати в комплексі.

Розглянуто також окремі підходи до визначення принципів кримінально-правової політики з точки зору наукового підходу (Лашук Є. В., Голуб Я. О. та інші). Зазначене питання є досить слушним, адже тільки активне наукове вивчення процесів у злочинному середовищі, впливу на їх зміни та попередження злочинності може сприяти втіленню в життя багатьох принципів кримінально-правової політики, які визначені в роботі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є аналіз принципів кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку українсько суспільства та обґрунтування відповідних змін у Кримінальному кодексі України та Кримінально-виконавчому кодексі України стосовно покарань та виправлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Кримінальна політика діяльності складне явище і в науковій літературі її визначають по різному

Одні дослідники вважають, що кримінальна політика «є напрямком внутрішньої політики держави, що визначає стратегію і тактику в галузі боротьби зі злочинністю» [1]

Інші дослідники вважають, що «кримінально - правова політика це частина внутрішньої політики держави, яка спрямована на протидію злочинності, та охорони найбільш

важливих для особи, суспільства та держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань» [2]

Луценко Ю.В. характеризує кримінально – правову політику наголошує, що вона є структурною частиною головного напрямку правової політики держави. При цьому основний зміст зазначеної політики зводиться перш за все до застосування репресивних заходів у сфері протидії злочинності [3]

А. А. Митрофанов з іншого боку писав, що термін «політика» у поєднанні з терміном «кримінальна» надає цьому виразу негативного змісту, тобто її можна тлумачити в переважній більшості як злочинність та репресивну систему держави [4]. Тому він пропонує не вживати терміну «кримінальна політика» а замінити його терміном «політика держави у сфері запобігання злочинності» [4].

Велика кількість дослідників вважають, що кримінально-правова політика включає кримінологічну, кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу частини, які складають в цілому політику боротьби зі злочинністю [5]. Водночас, кримінально-правова політика вважається одним з найважливіших елементів всієї державної правової політики в Україні.

Таким чином необхідно розглядати кримінально-правову політику комплексно, враховувати всі правоохоронні та правозахисні елементи, які спрямованими на боротьбу зі злочинністю. Тобто це система, що включає кримінально-правову, кримінально-процесуальну, оперативно-розшукову, кримінально-виконавчу і кримінологічну політику.

При цьому йдеться про те, що кримінальну політику не можна формувати у відриві від державної правової політики, у її розробці обов'язково мають брати участь інститути громадянського суспільства і вона має отримати схвалення.

На нашу думку, необхідно розглянути та проаналізувати принципи кримінально-правової політики з урахуванням сучасних підходів дослідників різних галузей наук.

На сьогодні можна виділити ряд принципів які використовуються для виз власне кримінально-правової політики.

1. Першим принципом кримінально-правової політики окремі дослідники вважають її соціальну спрямованість, тобто вона здійснюється тільки в суспільстві, адже поза суспільством в переважній більшості відсутні такі явища як злочинність та кримінальні правопорушення [4]. Разом з тим окремі дослідники вважають, що соціальна спрямованість притаманна всій правовій політиці і окремо її виділяти немає необхідності.

2. Наступним принципом окремі дослідники визначають демократичність і легітимність діяльності держави у сфері кримінально-правової політики. Тобто вся діяльність у сфері кримінально-правової політики повинна відбуватися відповідно до Конституції України, а застосування відповідних кримінальних норм має бути також тільки у відповідності з вимогами Кримінального процесуального кодексу України. Острогляд О.В. пропонує розглядати зазначений принцип як «принцип відповідності кримінально-правової політики іншим складовим кримінальної політики» [6].

3. Окремі дослідники третім принципом кримінально-правової політики називають наукову обґрунтованість і доцільність. Лашук Є.В. визначає «наукову обґрунтованість та реалістичність» [7] Під науковою обґрунтованістю більшість дослідників визначає відповідність теоретичних досліджень емпіричним даним. Тобто необхідний чіткий зв'язок теорії та практики у боротьбі зі злочинністю. Сама стратегія боротьби зі злочинністю має бути науково обґрунтованою. Принцип доцільності передбачає закріплення і застосування таких заходів, які дозволяють максимально досягти потрібних цілей.

4. Ряд дослідників визначають наступним принципом кримінально-правової політики комплексність і цілісність. Зазначені принципи протидії злочинності передбачають перш за все чітку організацію діяльності всіх суб'єктів боротьби зі злочинністю. Їхні дії мають бути спрямовані на єдиний результат. Крім того обов'язково має застосовуватися принцип взаємодії та відповідної координації у сфері правоохоронної діяльності та протидії злочинності. Ряд авторів також визначають прогнозування та постійний характер кримінально-правової політики. Вона також має мати характер стабільності та дії протягом невизначеного часу [8]

5. Ряд дослідників наступним принципом кримінально-правової політики вважає такі категорії як моральність та гуманність. Зазначений принцип, який які в сучасний період присутні в усій правовій політиці України є в більшій мірі імперативним і пов'язаний із застосуванням засобів державного примусу. Проте способи і правові засоби у сфері застосування принципів моральності та гуманізму мають бути науково обґрунтовані і базуватися на практичному досвіді, діяльності кримінально-виконавчої служби у першу чергу [9,10,11] .

6. Досить важливу роль в застосуванні форм і методів кримінально-правової політики відіграє принцип попередження злочинності, тобто відповідний вплив як на осіб, які вчинили кримінальні правопорушення так і на суспільство в цілому з метою попередження вчинення кримінальних правопорушень

Цей принцип кримінально-правової політики тісно пов'язаний з розумінням пріоритету профілактики та попередження кримінальних правопорушень та їх величезною роллю у протидії злочинності. В усіх державах проголошується необхідність щодо переваги профілактичної моделі кримінально-правової політики, проте зазначені завдання не завжди виконуються . Справа в тому, що дослідники доводять попередження злочинності та профілактика злочинності вимагають набагато більших фінансових витрат від держави, ніж кримінальне переслідування та покарання за його вчинення.

7. Законність. Цей принцип передбачає законне вирішення питань визначення злочинності та караності діянь (стаття 2 п. 2 Кримінального кодексу України) [11], застосування заходів процесуального примусу, здійснення оперативно-розшукових заходів, призначення покарання, виконання вироку. Дотримання принципу законності є не менш важливим і при припиненні кримінального переслідування, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання, виконання покарання.

8. Справедливість як моральний аспект права зобов'язує законодавця до обґрунтованого визначення злочинних діянь та їх декриміналізації, встановлення видів та розмірів санкцій та їх побудови у складах злочинів, визначення особливих об'єктів кримінально-правової охорони (наприклад, статевая недоторканність). судочинства (наприклад, неповнолітній підозрюваний, обвинувачений; особа, яка має психічне захворювання). Справедливими мають бути як у призначеному судом покаранні, у порядку застосування заходів заохочення та покарання до засуджених в установах кримінально-виконавчої системи. Відповідно до 21 Кримінального процесуального кодексу України [13] несправедливість вироку - підстава скасування або зміни судового рішення в апеляційному порядку.

9. Рівність громадян перед законом і судом. Цей принцип є конституційним (Стаття 129 Конституції України) [14] , водночас галузеві нормативні розпорядження породжують правові ситуації, у яких принцип рівності громадян перед законом, начебто, не дотримується. Так, законодавець передбачив особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітнього, примусові роботи інвалідам та т. ін. таким чином подібний підхід до громадян, які вчинили кримінальні правопорушення але в залежності від віку або стану здоров'я видається виправданим і гуманним.

10. Захист потерпілих від злочинів та забезпечення ним доступу до правосуддя, захист особи від незаконного та необґрунтованого звинувачення, засудження та обмеження її прав. Цей принцип кримінальної політики як призначення кримінального судочинства знайшов свій відбиток у ст. 2 КПК України [13] . На перше місце у кримінальному процесуальному законодавстві ставиться захист суспільства та його членів від злочинів, що допускає обмеження індивідуальних прав і свобод (модель контролю за злочинністю) і, з іншого боку, забезпечення належних гарантій особі, що захищається від кримінального переслідування (модель належної правової процедури) [15] . На захист прав особи та забезпечення їх реалізації спрямовані багато положень та інститутів кримінально-процесуального законодавства (з одного боку, наприклад, заходи процесуального примусу, з іншого — інститут клопотань, оскарження, судового контролю, прокурорського нагляду та ін.).

11. Принцип забезпечення права будь-якій особі на кваліфіковану юридичну допомогу. Відповідно до статті 59 Конституції України [14] кожному гарантовано право отримання

кваліфікованої юридичної допомоги. Особливо важливою є можливість реалізації цього права у сфері кримінального судочинства, яка найтісніше пов'язана з обмеженням прав і свобод особистості. Причому зараз йдеться не про підозрюваних, обвинувачених і підсудних, захист яких регламентований кримінально-процесуальним законом, а про можливість інших учасників кримінального процесу (потерпілий, свідок, спеціаліст тощо), залучених у провадження у кримінальній справі у зв'язку з скоєним правом, скористатися таким.

12. Принцип забезпечення підозрюваному та обвинуваченому права на захист у кримінальному процесі та презумпція невинності. Що ж до цих принципів кримінально-правової політики то вкотре слід зазначити їх конституційно-правову основу (статті 59, 62 Конституції України [14]). У Кримінальному процесуальному кодексі України відповідно передбачена обов'язкова участь захисника або законного представника підозрюваного або обвинуваченого у кримінальному процесі. Зазначений принцип забезпечується посадовими особами, які здійснюють провадження у кримінальній справі.

13. Принципи диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності. Їх реалізація забезпечується відповідним нормативним закріпленням положень у низці правових норм [16]

14. Принцип невідворотності відповідальності та покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Разом з тим кримінальним законодавством передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від кримінального покарання, а в кримінальному процесі це інститути припинення кримінальної справи та припинення кримінального переслідування з nereабілітуючих підстав, що аж ніяк не сприяє реалізації розглянутого принципу кримінальної політики в повній мірі.

Тому, розглядаючи принцип невідворотності покарання, слід зазначити, що дію даного принципу кримінально-правової політики обмежують інститути права, спрямовані на реалізацію цілої сукупності вже названих принципів кримінальної політики, таких як диференціація та індивідуалізація відповідальності, справедливості та доцільності.

15. Принцип економії кримінальної репресії. Зазначений принцип має досить широку підтримку в системі кримінальних покарань та діяльності правоохоронних органів і судочинстві. Наприклад, при обранні запобіжного заходу щодо підозрюваного враховується велика кількість обставин таких як тяжкість кримінального правопорушення, стан здоров'я, вік, сімейний стан, рід занять, можливість впливу на хід розслідування та т. ін. Тобто не всі особи, які вчинили кримінальні правопорушення мають перебувати під арештом на час розслідування

Певною мірою реалізація принципу економії кримінальної репресії передбачена також у Кримінальному кодексі України і застосовується у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності, амністії та т. ін.

Крім того застосовуються і такі правові інструменти як декриміналізація та депеналізація, а також розширюються види покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, зниження термінів позбавлення волі, скорочення числа вироків до позбавлення волі.

До нових засобів реалізації принципу економії кримінальної репресії можна віднести такі як медіація та пробація які на сьогодні застосовуються в кримінальному процесі.

16. Досить важливим принципом кримінально-правової політики є також принцип поєднання покарання з виправним впливом. Цей принцип кримінальної політики регламентований кримінальному та в кримінально-виконавчому законодавстві.

17. Немаловажним принципом кримінально-правової політики є також відповідність кримінальної політики міжнародним стандартам. Цей принцип характерний для всієї кримінально-правової політики України. Слід зазначити, що Україна задекларувала поступовий перехід на норми Європейського права, а принципи міжнародного права вважаються головними принципами формування кримінально-правової політики

Розглядаючи принципи кримінальної політики, була зроблена спроба показати перш за все їх взаємозв'язок та взаємопроникнення. Важливими, на нашу думку, на сьогодні є такі дії законодавців у сфері кримінально-правової політики:

1. Розроблення та закріплення у відповідних нормативних документах стратегії розвитку кримінально-правової політики в Україні.
2. Зменшення активності у внесенні змін до кримінально-правового законодавства, а якщо такі зміни необхідно внести має бути проведене ретельне вивчення майбутніх змін.
3. Затвердження принципів кримінально-правової політики у окремому нормативному документі, який навіть би передбачав юридичну відповідальність за їх ігнорування при змінах у законодавстві.
4. Розроблення і закріплення в окремих нормативних актах понять декриміналізація, депеналізація, медіація, пробація та інших, щоб їх використання здійснювалося на відповідній науковій основі
5. У теоретичному визначенні треба провести поділ принципів за сферами, які формують власне суть кримінально-правової політики тобто принципи виявлення кримінальних правопорушень, принципи попередження кримінальних правопорушень, принципи розслідування, принципи розгляду справ у судах та винесення рішень, принципи кримінально-виконавчої політики тощо.

Список використаних джерел:

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України / дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 [Електронний ресурс] / П.Л. Фріс; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2005.
2. Острогляд О. В. Поняття та ознаки кримінально-правової політики. NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/image/99-103_23.pdf
3. Луценко Ю.В. Політика держави у сфері боротьби зі злочинністю в Україні Вчені записки ТНУ. Серія юридичні науки Том 35 (74) № 4. 2024. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/17.pdf
4. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: монографія. Одеса: Вид-во Одес. юрид. інстит. НУВС, 2004. 132 с.
5. Колос М. І. Кримінально-правова політика в Україні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матер, наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). Київ. НІСД, 2013. С. 114-121.
6. Острогляд О.В. Характеристика принципів кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку України Приватне та публічне право № 4. 2022. URL: http://pp-law.in.ua/archive/4_2022/16.pdf
7. Лацук Є. В. Поняття принципів кримінально-правової політики та їх співвідношення з принципами кримінального права. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2019. № 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2019_20_21
8. Минькович-Слободяник О.В. Правова політика: стратегічні пріоритети і напрями вдосконалення : монографія / О.В. Минькович-Слободяник. К : Логос, 2012. 196 с.
9. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2021. - 389 с.
10. Шульга А.О. Моральність в кримінальному процесі: [навчальний посібник]. Кривий Ріг. ДЮІ МВС України. 2018. - 185 с
11. Голуб Я.О. Сучасний вимір гуманізму як принципу кримінального права України Юридичний науковий електронний журнал № 8. 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/78.pdf
12. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
13. Кримінальний процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88)
14. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

15. Микитин Ю.І Поняття про кримінально-процесуальну політику *Юридичний науковий електронний журнал* № 11. 2021. URL: http://lsej.org.ua/11_2021/183.pdf

16. Пилипенко Д.О. Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО <file:///C:/Users/VA/Downloads/267743-Текст%20статті-617729-1-10-20221123.pdf>

17. Бахуринська О.О. Принцип економії кримінально-правової репресії: до визначення поняття *Право і Суспільство* № 4 / 2017. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d1732454-2d0d-4bc3-8dfe-60daf12153a0/content>

